

A PPKE BTK Történettudományi Doktori Iskola 2019. január 24-én tartandó konferencia előadásainak rezüméi

Juhász Bálint: Erdély és Itália

***A „periféria” és a „centrum” fogalmainak dichotómiája
a két világháború közötti erdélyi képzőművészetben***

Az 1920. június 4-i Trianoni békeszerződés az erdélyi magyar képzőművészeti képzés elszakadásához vezetett az anyaországi intézményi rendszertől. Annak ellenére, hogy a Nagybányai Művésztelepen nem szűnt meg az oktatás, az 1925-ben megalapult kolozsvári képzőművészeti főiskolán tanuló diákoknál már nemcsak Párizs, hanem Itália is felmerült mint követendő út. A félszigeten meghonosodott „Ritorno all’ordine” és a „Novecento”-mozgalom már az 1920-as és 1930-as években egy klasszikus modernitást követelt maga körül. Az Itáliában megfordult erdélyi magyar képzőművészek mint Fülöp Antal Andor, Nagy Albert, Gáll Ferenc, Mágori Varga Béla, és Tasso Marchini mindannyian kapcsolatba léptek ezzel az esztétikai és vizuális új realizmussal. Mindenekelőtt e modernista szemlélet recepciója Erdélyben ezeknek a művészeknek, illetve közvetett módon olyanokon keresztül érkezett meg mint Szolnay Sándor, Vásárhelyi Z. Emil, és Pásztk Jenő. Mindannyian a kolozsvári új generációs festőkhöz kötődtek, akik sokkal figyelmesebbek voltak az egyetemes művészet elképzeléseire. Foteini Vlachou művészettörténész 2016-ban írt „Why Spatial? Time and periphery” című tanulmánya a témához közeli kérdéskörrel foglalkozik. A „periféria”, mint fogalmat, passzív tényezőként kezeli, amely a „centrum” terminusától eltérően más szabályrendszer, esztétikai ideálok, és stílári elvek alapján érvényesül. Akkoriban az

itáliai modern művészet a nagybányai -féle naturalista-impreszionizmus, és az „Ecole de Paris”-tól ellentétben egy harmadik utat jelentett. Az erdélyi képzőművészek egy központi szerepet akartak elérni az európai festészetben, viszont a földrajzi és a történelmi viszonyok egy periferiális kontextusba zárták őket. Ennek következtében előadásomban azt a kérdéskört feszegetem, hogy a két világháború közötti egyes Transsylvaniai magyar képzőművészeknek hogyan sikerült kitörniük egy periférikus művészeti környezetből úgy, hogy az itáliai modern művészethez próbáltak igazodni.

Miski Péter: Teleki Mihály családi kapcsolatai

A kora újkori Erdély története – a Magyar Királysághoz hasonlóan – leírható felemelkedő és elbukó, oldalágon tovább élő és kihaló nemesi familiák vetélkedése mentén. A 17. század első harmadának végére a fejedelemség nemesi családjai nagy részben protestánsná váltak protestáns fejedelmek uralma alatt. Ha végig nézzük a fejedelmek sorát, láthatjuk, hogy döntő többségben a Partiumból (illetve a Rákócziak Felső-Magyarországról) jöttek, jelentős birtokkomplexummal a hátuk mögött. A mindenkori uralkodó – többek között – hatalmának reprezentációjának céljából saját embereivel, lekötelezettjeivel, familiárisaival vette körül magát, közülük emelkedhettek ki a szerencsésebbek, akik homo novus-ként alapozhatták meg hírnevüket, kapcsolataikat és birtokaikat. Ilyen felemelkedő homo novus volt Teleki Mihály is, aki a Rákócziak udvarába kerülve kitanulhatta a korabeli politikai boszorkánykonyha rejtelseit, hogy később az Apafi-korszak egyik legjelentősebb alakjává nőhesse ki magát.

Minden homo novus, így Teleki kapcsán is érdemes megvizsgálni a családi hátteret. A partiumi köznemesi közegeből

érkező ifjú első kézből tapasztalhatta a török szomszédságot, a kondomínium által sújtott birtokai – bevételi forrásai, jövedelme – lassú hanyatlását. A feleségválasztás így még nagyobb fontossággal bírt, hiszen egy megfelelő családból származó ara (és annak rokonsága) biztosabb háttérrel adhatott a fejedelmi udvar tagjává vált nemesnek. Teleki ennek ellenére nehezen választott, a családjá által kiszemeltek túl előkelőnek tartotta magához képest. A Bornemiszarokonság hathatós segítségével került sor az esküvőre, de sajnos nem tartott sokáig a frigy, az 1659 júliusában nőül vett Pekry Zsófia a következő év elején elhunyt. Teleki második felesége a szintén özvegy Vér Judit lett 1662-ben, akivel sikeres és boldog házasságot tudhattak magukénak. Erről tanúskodnak a fennmaradt források és nem utolsósorban az a tizenhárom gyermek, akiknek már a korabeli Erdély egyik legbefolyásosabb házaspárja lettek a szülei.

Baros-Gyimóthy Eszter Márta:
**„Egy jövevény puskaporos” – Szökött gömöri
 jobbágyok nyomai az alföldi anyakönyvekben**

A 18. századi országon belüli migráció következtében szülőfalujukat elhagyó személyek életének nyomon követése nagy kihívást jelent a kutatók számára. Sok esetben nem is tudjuk, hogy az ország melyik táján, településén keressük a kivándoroltakat. Ezért is értékes egy 1754-ben készült, a Gömör megyei ratkói-járás falvaira vonatkozó összeírás, amely nem csupán az elvándorolt személyek nevét, a velük együtt utazó családtagok számát, a magukkal vitt állatállomány nagyságát, hanem a feltételezett célállomásukat is megörökítette. A kutatás során e családok nyomait kerestem a megnevezett települések anyakönyvi bejegyzései között. A megyei összeírás célja az elvándorlás, menekülés okozta veszteségek felmérése volt: az

információkat az otthonmaradottak emlékezete szolgáltatta, amely már némi kételkedésre ad okot. Ehhez járul hozzá a korszakban éppen csak meginduló, ezért sok esetben hiányos anyakönyvezés, illetve a címben szereplő bejegyzések mögött meghúzódó névtelen jövevények és vándorlók magas száma. Előadásomban a kutatás folyamatát, nehézségeit és az eredményeit mutatom be.

**Apor Eszter: Liszt Ferenc Wartburg vár „élménye(i)”
 Adatok Liszt Ferenc *Szent Erzsébet legendája* című
 oratóriumának születéséhez**

A németországi Thüringia hercegség nyugati határán elhelyezkedő wartburgi erőd történetével kapcsolatban jól ismert tény, hogy 1211 és 1227 között, házassága révén itt élt Árpád-házi (Thüringiai) Erzsébet (1207. július 7., Sárospatak –1231. november 17., Marburg). Erzsébetet világszerte ismerik, és mindmáig tisztelik, köszönhetően annak, hogy korai halála után nem sokkal (1235) emlékezetes élete és csodái nyomán szentté avatták. Tiszteletének lankadatlan aktualitásához számos, a legkülönbébb műfajú képzőművészeti ábrázolás is hozzájárul: alakja a vonatkozó európai és magyarországi katolikus templomok belső dekorációjának állandó szereplője, ölében fogott rózsacsokráról könnyen felismerhető.

Kevésbé ismert tény, hogy több mint hétszáz évvel később, tartós weimari tartózkodása idején (1847/1848–1861) Liszt Ferenc is többször járt a wartburgi várban. Sőt, mikor 1846-ban tudomására jutott az épület felújításának szándéka, komoly kísérletet tett arra, hogy támogatókat találjon a renováláshoz. Wartburg várának 19. századi, a Gesamtkunstwerk szellemében kezdeményezett restaurálása ténylegesen csak Károly Sándor (szül. 1818–1901) 1853 júliusában történt nagyhercegi kinevezését követően kezdődhetett

meg, melynek záróakkordját Moritz von Schwind (1804–1871) osztrák festő 1855-ben befejezett falkép-ciklusának megfestése jelentette. Az impozáns épületben szerzett vizuális élmények, saját bevallása szerint később arra vezették Lisztet, hogy öt év leforgása alatt (1857–1862) megalkossa oeuvre-jének legelső oratóriumát, a Szent Erzsébet legendáját.

Ez az egyedülálló zenetörténeti esemény egyrészt azt jelzi, hogy a Szent Erzsébet halála után kialakult és elterjedt kultusz a 19. század második felében sem lankadt. Másrészt azt is, hogy Liszt Ferenc sem vonta ki magát e tisztelet alól. Szent Erzsébet emléke személyesen megérintette őt, ami hozzájárult az európai zeneszerző magyar gyökereinek megerősítéséhez, katolikus vallásosságának felfrissüléséhez.

Előadásomban ezeket a tényeket, körülményeket árnyalom tovább írott és képes források felhasználásával, illetve képzőművészeti és zenetörténeti analógiák bemutatásával.

Paár Eszter Szilvia: Eger neobarokk újjászületése a két világháború között

A két világháború közötti időszakban Eger látványosan megújult, több igen nagyszabású új iskola és hivatal épült a városban, ami leginkább a település fürdővárossá alakításának és a kultuszminiszter Klebelsberg Kunó iskolaépítési programjának köszönhető. Mivel Eger a korszakban nem rendelkezett fejlett iparral és mezőgazdasággal, a gazdasági fellendüléshez nagy szükség volt a turizmus és oktatás fejlesztésére, valamint az ezzel járó építkezésekre, ezek által ugyanis a korábbi meglehetősen magas munkanélküliség

csökkentésére nyílt lehetőség. Az új épületek legnagyobb részét a Horthy-korszak egyik legfoglalkoztatottabb és legtehetségesebb építésze, Wälder Gyula tervezte, kinek nem titkolt célja olyan neobarokk épületek tervezése volt, melyek maximálisan illeszkednek Eger barokk stílusához. Ma leginkább ennek, és az eredeti barokk műemlékeken végrehajtott restaurálási munkáinak köszönhetjük Eger harmonikus barokk városképét.

Biró Bence: Egy horvát szobrász megértése – egy emlékmű és jelentése 1918-ból

Előadásomban egy horvát szobrász és képzőművész, Ivo Kerdić egy 1918-as munkájáról értekeznek, annak is heraldikájával a középpontban. A mű a Spomen-ploča osnivanja Države Slovenaca, Hrvata i Srba 1918. godine (Emléktábla a Szlovének, Horvátok és Szerbek Államának megalapításáról, 1918-ban) nevet viseli, és a szabor 1918. október 29-i – a Monarchiától való elszakadás melletti, – döntését örökíti meg, elég meglepő módon. Három hellenisztikus nőalak látható a táblán, két címer-összeállítással karjukban, és egy címerrel a középső nőalak talpa alatt. Ezen címerek rámutatnak az újonnan megszülető délszláv állam területi követeléseire (így kapcsolódnak a régiótörténeti megközelítéshez): Kerdić Stájerország és Isztria mellett Zalát és Baranyát is ábrázolta. Ezek az ábrázolt területek teljesen összhangban állnak az október 8-án felállt Nemzeti Tanács kiáltványában megnevezett és képviselni kívánt területekkel. Munkája arra is rámutat, hogy a horvátok milyen kulturális áldozatot hoztak az illír-

délszláv eszme sikerének érdekében. A tárgyalt emléktábla két évig sem díszítette a szábor épületét.

Zárásként röviden beszámolok a Horvát Történeti Múzeum 2014-es Dadoh zlato za željezo (Aranyat adtam vasért), illetve a nem rég megnyílt 1918 – Prijelomna godina u Hrvatskoj (1918 – Horvátország fordulópontja) kiállításokról, azok magyar vonatkozású tárgyairól, az első világháború jelenlegi horvát értelmezéséről. Az utóbbi kiállításon előadásom tárgya is megtekinthető.

Leba József: A Monarchia arisztokráciájának hétköznapijai

Dolgozatomban az Osztrák-Magyar Monarchia legfelsőbb köreibe törekvő magyarországi családokkal foglalkozom; kik ők, honnan jönnek, melyek a kiemelt céljaik, és e célokat milyen utakon keresztül próbálják megvalósítani.

Áttekintem röviden az életmódjukat, a hazai arisztokráciához való hasonulásukat, azt a törekvést, amelynek célja az ország főrendjei közé való bejutás.

A felső osztály e korszakban is több mint pusztán a gazdagok csoportja. A pénz mellett sok dolog szükséges az elitez tartozáshoz. Öltözködés, viselkedés, birtok és valódi rang is kell az elfogadáshoz. Néhány gondolat erejéig ezt is bemutatom.

A bárói titulus megszerzése az igazi belépő a magasabb társaságba a tárgyalt időszakban. A mágnások egy csoportja különböző szolgálatokkal meg is szerzi ezt a magas pozíciót. Miként és kik bárósodnak?

Írásom központi eleme ez a réteg. A új, kapitalista elit, bankárok, gyárosok és kereskedők útja a Monarchiában, felfelé a Felsőházba. Ezeket a személyeket elemzem és igyekszem közelebb hozni az olvasóhoz emberi arcukat, családi kapcsolataikat, házassági stratégiájukat, anyagi és erkölcsi céljaikat.

Bedők Péter

A MURAKÖZI ALSÓPAPSÁG HELYZETE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ALATT

Muraköz (Međimurje) a jugoszláv állam 1941 áprilisában történő összeomlását követően újra Magyarország fennhatósága alá került egészen 1945 áprilisáig. Ezen négy év leforgása alatt a magyar politikai vezetés minél gyorsabb asszimilációt és magyarosítást szeretett volna végrehajtani a Dráva és a Mura között, azonban az idő rövidsége és különböző tényezők (partizánbetörések, homogén horvát lakosság) miatt ezen akciók sikertelenek voltak az iskolákban történő magyar nyelv bevezetésén kívül. Akárcsak a dualizmus időszakában, ekkor is a helyi horvát alsópapság képviselte a legjelentősebb ellenállást a muraközi magyarosítási akciókkal szemben, akiknek az új határ következtében nehézkessé vált a kapcsolattartás a zágrábi érsekséggel és annak vezetőjével, Alojzije Stepinac érsekkel (1937–1960). A muraközi alsópapság magyarosítással szembeni fellépésén és közéleti szerepükön kívül a partizánokkal való kollaborációt és a Holokauszthoz fűződő állásfoglalásokat szeretném bemutatni.

Török Ádám: Hajszalrepedések a (katonai) emigráció soraiban

A második világháborút követően nyugaton létrejött magyar (katonai) emigráció már születésekor több alapvető problémát és ellentétet hordozott magában. Ezek egy részét a személyi- és politikai nézetkülönbségek tették ki. Más részüket a Nyugatra való kitelepüléskor érezni lehetett, illetve fokozta ezt a széttagoaltságot, hogy az emigránsok több hullámban (1944., 1945., 1947-48., majd 1956.) érkeztek a nyugati területekre. Nem mindig kedvezett az egységtörekvéseknek az sem, hogy a német területeket – Németországot és Ausztriát – a szövetségesek négy részre osztották fel, így – a szovjet zónát leszámítva – az emigráció tagjainak amerikai, francia és angol hatóságokkal kellett érintkezniük, amelyek a vezető befolyás megszerzéséért olykor egymással is versengtek.

Előadásomban a (katonai) emigráció soraiban mutatkozó ellentétekre és problémákra irányítom a figyelmet, hiszen ezek a hajszalrepedések kiindulópontként szolgáltak a szovjet és a hazai állambiztonsági szerveknek arra, hogy operatív akcióikkal megkezdjék az emigráció fellazítását.

Sulics Frizsina: Balázs Béla filmpolitikai elképzelései a magyar filmes intézményrendszer átalakulásának időszakában (1945-1949)

Balázs Béla 1945-ben, emigrációból való hazatérése után már kész tervekkel rendelkezett a magyar filmgyártás kommunista ideológia

szolgálatába állítására. Erre irányuló elképzelései azonban nem egyeztek meg a Magyarországi Kommunista Párt hivatalos irányvonalával. Az író és filmesztéta folyamatos vitában állt Révai Józseffel és Rákosi Mátyással, aki arra kérte, hogy elképzeléseit ne, mint kommunista ideológus, hanem csak, mint filmes szakember tárja a nagyközönség elé. Előadásomban ezt a szembenállást szeretném bemutatni, Balázs Béla az MTA és az OSZK Kézirattárában található hagyatéka alapján.

Vári Árpád: A Miniszterelnökség V. osztályának működése

A Miniszterelnökség V. osztályát Teleki Pál második miniszterelnöksége idején, 1939-ben kezdték el szervezni. Az osztályt többek között a kultúra ápolása és terjesztése, vidéki vándorkönyvtárak és könyvkölcsönzés megszervezése, propagandaanyagok készítése, terjesztése, külföldi kulturális anyagok fordítása, állami ünnepek előkészítése, illetve lebonyolítása céljából hozták létre. Emellett az egész országban – beleértve ebbe a visszatért területeket is – jelenlévő társadalmi kapcsolatok révén pontos képet kaptak a magyar közállapotokról, amelyet formálni is hivatott a szervezet. A megalakulást követően az osztályt Kovrig Béla vezette, munkatársai közül többen későbbi beosztottjai lettek a Nemzetvédelmi és Propagandaminiszter Hivatalának, mely a szervezet jogutódjának számított. Előadásomban a miniszterelnökségi osztály működését, különböző minisztériumokkal folytatott vitáit és együttműködését kívánom bemutatni.

Illés Veronika: A VOLHÍNAI, KELET-GALÍCIAI MÉSZÁRLÁS ÉS ELŐZMÉNYEI

1943. február 9-én, az Ukrán Felkelő Hadsereg (UPA) által a mai északnyugat-ukrajnai Parosla falu lengyel lakosai ellen elkövetett tömeggyilkossággal kezdődött a volhíniai mészárlás, mely 1945 februárjáig folytatódott, és több mint százezer lengyel áldozattal járt.

Előadásomban röviden be szeretném mutatni a lengyelek ellen elkövetett etnikai tisztogatás előzményeit. Első állomásként nagyon fontos, hogy kísérletet tegyünk azon egyszerűnek tűnő kérdés megválaszolására, hogy kik is az ukránok, és a történelem folyamán milyen kapcsolatban voltak a lengyelekkel? Ezután rátérek a vérengzés napjaira és az akkor történetekre, majd pár szóban értékelném az érintett országok jelenlegi hozzáállást.

Az ott elkövetett kegyetlenségek olyan méreteket öltöttek, hogy annak kifejezésére a lengyel történészek a *genocidium atrox*, vagyis különös kegyetlenséggel elkövetett népirtás kifejezést használják. Az 1943-as eseményeket a lengyel és az ukrán történetírás különbözőképpen dolgozta - és dolgozza fel jelenleg is, tekintettel arra, hogy még mindig számos megválaszolatlan kérdés van – melyek folyamatos ellentmondáshoz vezetnek és feszültséget generálnak. A megbékéléshez az igazságon keresztül vezet az út, melyet máig hátráltat az ukrán oldalról tapasztalt elzárkózás, és az, hogy már a lengyelek által megalapozottan használt népirtás kifejezés is ellenállást váltott ki az ukránok részéről. Párbeszédre van szükség a két ország között, ez pedig nyitottságot és lelkiismeret-vizsgálatot követel. A feldolgozás első lépése, hogy megismerjük, mi történt Volhíniában több mint 75 évvel ezelőtt. A nyomozást – melyet a lengyel 1997. évi Büntető Törvénykönyv népirtásról szóló 118§-a alapján indítottak el – máig nem zárták le. Ezt a Lengyel Nemzet Ellen Elkövetett Bűncselekményeket Üldöző Bizottság (Komisji

Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu) négy egysége vezeti Wrocławban, Lublinban, Rzeszówban, és Krakkóban.

A téma kutatásához többek között felhasználtam visszaemlékezéseket, mélyinterjúkat, melyeket azokkal az áldozatokkal készítettek, akik túléltek a népirtást, az előzmények feltárásához pedig a lengyel történetírás szakirodalmát vettem alapul. Igénybe vettem a Lengyel Emlékezet Intézete által, a mészárlás 70. évfordulóján a témában közétett dokumentumokat is.

Domján Dániel: A belgrádi rezidentúra felállítása és működésének nehézségei (1953-1955)

Európa második világháborút követő időszakának egyik legérdekesebb fejezete a Szovjetunió és Jugoszlávia, pontosabban Sztálin és Tito kialakult feszült viszony, mely az évek folyamán egy „mini hidegháborúvá” eszkalálódott. Bár magyarországi politikusok - legfőképp a magyar kommunisták - 1945 után Jugoszláviára, mint követendő példára tekintettek, a szovjet befolyásból fakadó önálló magyar külpolitika hiánya, és Rákosi mindent felülíró Sztálin-hűsége („*legjobb tanítvány*”) Magyarországot is a szovjethű, a titoista politikát elítélő országok közé vezette, sőt, Rákosi az elsők között ítélte el a jugoszláv vezetést a Kominform 1948. június 28-i, JKP-t elítélő határozata után.

A szocialista blokk országai közül Magyarország különleges helyet foglalt el ebben a konfliktusban, már csak földrajzi elhelyezkedéséből fakadóan is. 1948 júniusa után nem csak szavakban, hanem tettekben, ráadásul titkosszolgálati tettekben is megindult a „harc” a két ország között. Mindennaposak lettek a határc incidensek, a két ország államvédelmi szervezete, az ÁVH és az

UDB szabályos ügynökháborút vívott. Belgrádban ezek alatt a feszült évek alatt végig működött a magyar követség, bár minimális kapacitással, és a látogatói szám is rendkívül alacsony volt.

1953 szeptemberében aztán létrehozták a belgrádi rezidentúrát, amely a belgrádi magyar követségen működött, a rezidentúra dolgozói pedig mint a követség dolgozói, fedésben dolgoztak. A rezidentúra működése azonban sem hatékony, sem zökkenőmentes nem volt. A személyi ellentéteken túl az ügynökök felkészületlensége, a vezetők alkalmatlansága vagy éppen a nyelvtudás teljes hiánya tette lehetetlenné a rendes működést. A háború utáni diplomáciai élethez hasonlóan a hírszerzés/elhárítás vonalán működő „elvtársakat” is inkább a pártfegyelem és nem a szakértelem szem előtt tartásával választották ki, ami gyakran az elvégzett munka minőségének kárára volt.

Előadásomban az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található belgrádi rezidentúra, illetve a Magyar Nemzeti Levéltárban található belgrádi magyar követség iratanyagára támaszkodva szeretném megfesteni a belgrádi rezidentúra működésének egy-egy jelentősebb pillanatát.

Hollósi Dániel József: A Fémáru-, Fegyver- és Gépgyár tisztviselőinek pere

A II. világháború után a Magyar Kommunista Párt gazdasági stratégiájának része volt a meglévő társadalmi és politikai struktúra meggyengítése, dezintegrációja. Ez az MKP hosszú távú céljait szolgálta, amely kezdettől fogva a szocialista pártállam kiépítését jelentette. Fábry Ferenc és a társai mindnyájan a Fémáru-, Fegyver- és Gépgyár Rt. tisztviselői voltak, amely Magyarország egyik

legjelentősebb hadiipari vállalatának számított. Az eltávolításuk a részvénytársaságtól egyrészt a többségi tulajdonosnak számító Magyar Általános Hitelbank pozícióit, másrészt a vállalat stigmatizálását és kollektív bűnös voltának erősítését szolgálta. A kommunisták az osztályharc ideológiai koncepciója alapján, ezzel a vállalat részvényeseit és vezetőit – akik értelmezésük szerint a „tőkésosztály” tagjai voltak – akarták erkölcsi hátrányba juttatni. Így a folyamat bizonyos tekintetben az állami kezelésbe vétel és a későbbi államosítás „erkölcsi” megalapozását is szolgálta. A per a vállalat – kvázi – alternatív vezetőtestületének számító üzemi bizottságok helyzetét megerősítette, amelyek köztudottan szoros kapcsolatot ápoltak a munkáspártokkal, kiváltképpen a kommunista párttal. A hadiipari vállalatok megszerzése fontosnak számított a kommunista katonai célok tekintetében, ugyanis a sztálinista rendszer egyik sarokpontja volt a „néphadsereg” létrehozása és felfejlesztése.

Mészáros István: „Őszi hétköznapiok” Diáktevékenység a forradalom napjaiban egy politikai peranyag tükrében

Doktori témámmal kapcsolatos kutatásaim alatt az olvasott jegyzőkönyvek betekintést nyújtottak a politikatörténeti eseményeken túl olyan, a társadalom- és életmódtörténet számára informatív jelentőséggel bíró történésekbe, mint az 56-os fiatal értelmiség, a diákság hétköznapijai.

A forradalmi események kapcsán eddig elsősorban csak az abban politikai vagy katonai szerepet játszó idősebb generációk kerültek reflektorfénybe. Ugyanakkor felmerül a kérdés, hogy: Mi a helyzet a fiatalabb, de már valamilyen politikai öntudattal rendelkező diákokkal?

Mi tettek ők a forradalom napjaiban?

A perrel kapcsolatos források sokoldalúan és bőkezűen válaszolnak a feltett kérdésekre. Ugyanakkor a bőség zavara elhomályosíthatja a tisztánlátást. A kihallgatási jegyzőkönyvek anyagai egyszerre tartalmazhatnak felvágásból vagy megfélemlítésből fakadó színezékeket a reális tények mellett.

Az 56-os forradalmi élmény, a szabadság, a lefojtott indulatok oldódása mutatja, hogy olyan mélyebb, apolitikusnak tekinthető rétegek is megrezdültek, mint a diákság fiatalabb korcsoportjai. A perbefogott, átlagosan 15-18 év körüli gimnazista és technikai diákok változó módon, de támogató szemlélettel viszonyultak a forradalomhoz.

„Passzív” támogatás – a szavak és tettek erejével

Az előadás első felében a diákság fegyvertelen, támogató jellegű tevékenységéről lesz szó.

A perbe fogott tanulók „vezetői” a forradalom fősodrához azon a szálon igyekeztek csatlakozni, hogy akárcsak az egyetemisták, ők is diákparlament szervezésében vettek részt, amelyen követelések is megfogalmazódtak, olyannyira, hogy azokkal fel is keresték az egyetemistákat. A tanácskozás szervezéséről lefolyásáról és eredményeiről részletesen az előadáson teszek említést.

A „másodvonal” már kevésbé ismert vagy jelentős, mégis annál izgalmasabb eseményeknek volt részese. Cselekedeteik közös vonása a forradalmi ügy érdekében történő tenni akarás, lehetőségeik, képességeik és bátorságuk függvényében.

Egyes vidékről érkezett, kollégista tanulók nem voltak hajlandók hazamenni, értük a szülőknek kellett felutazni a fővárosba. Az egyik kulcsszereplő szüleitől szobafogságot kapott szinte decemberig.

Az előadáson szó lesz egy másik, szintén vidékről elszármazott diák fővárosba menet lezajlott viszontagságairól, majd részvételéről a

diákparlament országos szervezetének kiépítésében, esetleges illegális határátlépéseiről.

Az egyéb, „kisebb ellenforradalmi” tettek részleteit az előadás és a későbbi tanulmány keretében fejtem ki.

„Aktív” támogatás – fegyverrel a kézben

A peranyag háttérében húzódozó felnőttek, akik közül a másodrendű vádlott technikai és a kollégiumi igazgatókat emelném ki, elutasították a forradalom fegyveres támogatását, azonban a diákság egészére már nem tudtak elegendő befolyást gyakorolni.

Szerencsére az aktív harci tevékenység kapcsán halálos áldozatokról alig tesznek említést a források, az idősebb tanulók kisebb része legfeljebb rendfenntartó-nemzetőri szerepkört töltöttek be, a részletekről szintén az előadás keretében szeretnék beszélni.

A központi szerepet az Épületgépészeti Technikum tanulói játszották, az események többsége az iskolaépületben, illetve a kollégiumban és annak környékén, a budai várban játszódtak. Néhány tanuló figyelemfelkeltő kapcsolatba is keveredett a Vár nemzetőr védőivel.

Ha jelentékeny segítséget is jelentett a felkelésnek a fiatalság támogatása, a végeredményt ez nem befolyásolta: a forradalom elbukott. Ezután egy újabb kihívással kecsegtető feladat volt az szerveződő politikai hatalom számára a kallódó fegyverek begyűjtése, mellyel kapcsolatban ismét terítékre kerültek az azokat korábban vagy még azóta is használó diákok.

És azon túl...

A diákok tevékenységében új szakasz kezdődött, kezdve a nyílt ellenállástól a KISZ szervezése kapcsán, egészen az illegális röplapgyártásban, az önképzőkörökben tartott titkos megbeszélésekig, fegyverrejtegetésekig, kirándulásokkal fedett gyakorlatozásokig.

Ez azonban már egy másik előadás témája.

**Czövek Tímea: Az úton végig kell menni! -
Adalékok az 1956-os Széna téri forradalmár
Laurinyecz András élettörténetéhez**

A Laurinyecz András 1956-os Széna téri forradalmár személyére vonatkozó kutatásokat az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában, 2014-ben kezdtem el, és még ebben az évben a szakdolgozatomat történelem BA szakon Laurinyecz András 1956-os tevékenysége, és az odáig vezető út címmel írtam meg. 2016-ban a kutatásokat Budapest Főváros Levéltárában folytatva, Laurinyecz András 1956-os politikai pere címmel írtam történelem MA szakos szakdolgozatomat.

Konkrétan Laurinyecz András személyét, ismereteim szerint ilyen részletességgel még nem kutattak. Leginkább összefoglaló munkákban, monográfiákban érintették élettörténetét, mint '56-os forradalmárét, vagy szűkebben, mint a Széna téri forradalmi csoport egyik tagját, illetve még szűkebben, mint a Széna térieken belül működő ún. „bányászbrigád” egyik tagját.

Ezen kívül a csolnoki rabmunkatábor történetét feldolgozó munká(k)ban foglalkoztak még érintőlegesen a személyével, valamint az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése után, a Szovjetunióba kiszállított személyekkel kapcsolatban. Kutatásaim és elemzéseim során arra törekedtem, hogy egyrészt, részletesen megismerjem Laurinyecz András cselekedeteit, motivációját, az ezekről az iratokban lévő esetleges ellentmondásokat tisztázzam, másrészt megrajzoljam Laurinyecz András jellemvonásait a vizsgált iratok alapján, amely mögött elsősorban a forradalom és szabadságharc alatt, illetve a letartóztatását követően, valamint a tárgyalások során tanúsított magatartásának értékelése áll. Továbbá, ha ehhez hozzávesszük az 1950-es első ügyének iratait is, akkor egy

nagyon komplex jellemképet kaphatunk Laurinyecz Andrásról. Mindezekon felül a per során alkalmazott érveléstechnikáját is megvizsgáltam, ami tovább árnyalhatja Laurinyecz jellemrajzát. Ezzel a módszertannal tehát megrajzolhatóvá válik egy adott forradalmár jellemvonása, természete, és ezáltal jobban érthetővé válnak a forradalomban való részvételének motivációi, céljai, s válik „emberarcúvá”, érzékelhetővé és érthetővé 1956 története a későbbi generációk, illetve a későbbi korszakok számára is!

A tanulmány azon a hipotézisen alapul, hogy Laurinyecz András következetes és tiszta, valódi forradalmár volt, aki az elveiért bátran vállalta a halált, illetve, hogy a kiépülő Kadarrendszerbe az ilyen emberek nem fértek bele, ezért a hatalom likvidálta, elpusztította őket.

Lévén 1956-os forradalmárról szó, és a hatalom végül az ennek során elkövetett cselekedeteiért végzi ki, ezért először a forradalom során elkövetett cselekedetei alapján kell megragadni a személyiségét. Majd a hatalom szemszögéből vezetni tovább az elemzést, vagyis, hogy a hatalom szemszögéből ő örök ellenálló, tehát priuszos az előző ügyéből kifolyólag, így az ennek során elkövetett cselekedetei alapján tovább elemezni a jellemvonásait. Meg kell vizsgálni azt, hogy konkrétan mi formálta, alakította a személyiségét, jelen esetben, az ő esetében az egyik legjelentősebb ilyen állomás a sarvasi Vajda Péter Evangélikus Gimnázium szellemisége, közege. Laurinyecz esetében a hatalom hozza való viszonya jól látható az 1950-es ügyének ítélete, és az 1957-es első- és másodfokú ítéletek hangvételének összehasonlítása révén. Az elemzés a forrásokat vizsgálva két síkon fut: az egyik Laurinyecz András viszonya a hatalomhoz, a másik pedig ennek fordítottja, vagyis a hatalom hozzáállása Laurinyecz András személyéhez. Laurinyecz András egész életútjával tükröt tart a rendszer elé, megmutatva annak visszasságait és valódi arcát.